

Enbart V Heikels brev 1918

/Victoria Heikel skrev ett brev till Ellen Key/

Wasa 25 februari 1918¹

Goda, vördade Fröken!

Det är mig nödvändigt att med några få fattiga ord få säga Er, högt värderade Fröken, huru rörd, huru av hjärtat glad vi gjort mig med Edert uppträdande för vårt i detta nu i högsta nöd stadda land. **Ert namn bäres av ljublande entusiasm på allas läppar. Ni är efter detta ej endast finska kvinnors mest aktade, högst värderade skriftställarinna, Ni är för evigt vår dyrkade vän som vi i plågans och ängslans stund med tårad blick böja knä för och mottaga tröst och stöd av.**

Välsignad vare Ert liv och Er levnad lång!

Säg, goda Fröken, får Ni personliga meddelanden härifrån? Har Ni kanske bekanta bland härvarande svenskar som tillskriva Er? Om Ni blott tilläte mig, **ville jag så gärna skriva Er mina iakttagelser.** Jag tilltror mig ingalunda någon objektiv sanning, vem äger väl den? **Men jag lovar att så godt jag förmår, med oförvillad vaken blick ansvarsfullt skildra mina intryck, samt sådant jag hör och ser, som kan vara av allmängiltigt intresse.** Jag eger dessutom anhöriga bland högt uppsatta ämbetsmän och får även genom dem veta mera än den stora publikum.

Ett ord av Er och Ni gör mig lycklig att stå till Er tjänst.
Med vörndnad Victoria Heikel (fru) Wasa.

+++

Wasa 15 Mars 1918

Kära, vördade Fröken; när man i långa dagar och veckor gått i en sinnestryckande, ogenomtränglig dimma och så – helt plötsligt – ser molnen skingra sig och solljuset brista fram, då fröjdas och gläds man ner i själens innersta gömslen. Så gladde Ni mig. – Vare det nog sagt. Och för min mans skull, Gunnar Heikel, vill jag även så varmt tacka Er för Edra vänliga ord. Han vågar nu tro att Er kritik av hans böcker präglats av välvilja och förståelse. Hans lynnesläggning behöver så särskilt känna sig i sympatisk korrespondens med sina läsare när och om han någon gång mer skulle finna tid och ro att ägna sig åt författarskap.

Edra artiklar ha vi läst med allra största glädje och tacksamhet. Svenska tidningar få vi nog här, utom Soc.Dem. varför vi nu först i sin helhet läste Er artikel "Omkring en lagerkrans". Vi kunna med ärligt

¹ L 41:59:2:61 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm.

samvete säga att vi dela Er livssyn, dock förstår Ni säkert, att om någonsin fordras det oavlåtlig vaksamhet och strid för att bli sådana idealer trogna som grunda sig på tron av "en helig ande" inom mänskorna, som Ni, goda Fröken, säkert ständiga besvikelser till trots, ännu så vackert kan hålla fast vid. **Då man ser huru "tusenden" och åter tusenden av våra kroppsarbetare – i ett land som ansetts som ett socialt föregångsland – missakta och vantolka socialismens läror, huru hatet släppts lös och gjorts till dygd, vilddjursinstinkter och lidelser vars rudimenta förekomster man inte ens velat tro på, då ville man stelna i bittert skratt – eller gråt – då tycker man sig ha uppbyggt hela sin livsåskådning på en överklig utopi som dock syntes en så sann, så vacker, så nära genomförbar.**

Så börjar man undra om inte våra ledande män missräknade sig på vårt människomaterial, sågo för godt på vårt folk, då de vågade inslå reformer som de stora kulturfolken ryggat tillbaka för, .. , då, goda Fröken, måste förr eller senare ens revolutionära sinnelag med naturnödvändighet modifieras. **Miljön har sitt stora inflytande på människan. De yttre förhållanden i vilka man lever bestämmer dock i stort sett riktningen av ens sociala samvete. Vattnet måste frysa vid köldgrader. Alla måste vi i högre eller mindre grad vara konjunkturpolitiker, besitta den nödvändiga reaktionsförmågan för yttre impulser.**

Knappt ett år sen, då zsarismens bojor brötos, ljublade alla Finlands innevånare. Ryska matroser, arbetare, borgare – alla möttes i en gemensam hänförelse. Ett på oss alla vilande gemensamt tryck, hämmande för all utveckling, hade avlyfts. Jag minns som vore det i går när ryska regeringens manifest till Finlands folk emanerat, huru vi, folk av alla läger, ryssar och finnar, spontant samlades till en frihetens ljubelfest. **Samma matroser som då av borgarhänder under entusiastiska hurrarop lyftes i skyn – sitta nu fångslade av samma borgarhänder, eller nedskjutes var helst de i slaktingen påträffas som samhällets värsta skadedjur.**

Men samma steg för frihet som för den bildade, tänkande människan med sina större andliga behov och högre levnadsstandard var ett naturligt länge efterlängtat steg, utveckling som det naturligt och organiskt framgick ur hennes väsens natur och mäktade därför inte skaka hennes själsjämvikt, **samma steg blev för den outvecklade ansvarslösa, i slaveri hållna analfabeten – främst i Ryssland – en fruktansvärd själsskakning och helt och hållet upprev den grund, vari hans primitiva, oavvägda själsliv sedan generationer rotats.**

Då den heliga zsaren, högre än guden, smutskastades av hög som låg, vad skulle han då tro på? Var inte då all överhet, alla befällande myndigheter, lag, ordning av samma onda ursprung?

Så resonerade det primitiva, godmodiga och grymma ryska barnet. Och tanken sättes i handling. Förtryckaren hade ren satt vapnet i hans hand. Det påtvingna kriget mot en imaginär fiende, hunger och kroppsliga umbäranden hade upphetsat hans själ. Nu skulle hans värld skapas. Frukten blev bolschewismen.

Om man kan förstå den och t. o. m. finna den naturlig – i Ryssland. Men förhållandena i Finland voro dock helt andra. Man hade förväntat att våra under senaste åren genomförda stora sociala reformer och vårt lands enastående regeringsform skulle förminskat det socialrevolutionära trycket och – åtm/instone/ förhindrat explosionen. Därför är detta grymma broderkrig ett alltigenom onatur, ett missfoster alstrad av några få vanvettiga agitatorer, som i den finska socialistpressen med Työmies² i spetsen i det fria ordets namn fört ett språk som dryper av blod- och hämndlusta på "lahtarit" (slagtare = borgare).

De ha nått kanske än längre än de velat. **För ett mera hyfsat språk otillgängliga, förslöade huliganhjärnor ha fattat kraftorden. Djuret bland dräggen har tagit makten, t.o.m. från sina egna ledare.** – Betecknande är tex. det landshövding Heikel, en sannt demokratisk man, omtalade, att **socialisternas ledare här i Wasa vid enskilt samtal kunde förfäktat en sund moderat ståndpunkt, vara i bästa samförstånd med honom, men de visste på förhand att deras övertygelse inte komme att godtagas på deras arbetarmöten, som helt och hållet behärskades av de minst utvecklade, de mest skrämmande och aggressiva.** Så är det också samhällets botten-sats som mobiliserat kriget och då det engång begynt dragit med tvång och det otämjda hatutbrottets egen känslusuggestion sådana individer med sig som under fredliga förhållanden kunna vara sansade värderade samhällsarbetare...

En kvinna av folket som själv efter slutat fabriksarbete gratis ger sin tid för skyddskårens upppassning, berättade om en nära anförvant till henne huru han varje kväll tar fram sin långa tveeggade kniv och leker med och "smeker" den. Sådana ha de röda, som inte ha undangömda vapen, slipat färdiga i beredskap för borgarna, när deras tid kommer. – **Men även de vita äro druckna av denna förbannelsens hat och hämnd, t.o.m. kvinnor och barn.** Så tex. berättade i går för mig en intelligent, vek och god kvinna³ som har sin

² Työmies, 1895-1918, organ för Finlands socialdemokratiska parti.

³ Hjördis Björkenheim

man i de rödas fångenskap⁴ och vars bror, en ung lovande vetenskapsman, Carl Finnilä⁵ svekfullt mördats av de röda, att hon var gång hon möter en arbetsklädd person marteras av den fixa idén: "det var du som mördade min bror" och **huru hon känner en vild blodtörst att få se just den mannen sträckas död för hennes fötter. "Alla, alla borde de dödas." – Fasor och ve är över oss. Fasor och ve väntar oss. Arma, arma Finland!**

Det har konstaterats, att de röda här hade för avsikt att samma dags morgon kl 6 – då skyddskåren gått till aktion kl 3, ämnat med **vapenmakt överta stadens ledning på samma sätt, genom mord på tjänstemän och massfångslingar som man dagen förut gått till väga i Hfors.** Här fanns dessutom skyddskårens generalstab, senatsledamöter och höga funktionärer som i elfte stunden räddat sig hit från Hfors. Oerhörda livsvärden lågo vid avgrundens yttersta brant!

Kära, goda Fröken, har Ni så här länge haft tålmod med mig? Något nytt kan jag nog aldrig ge Er som famnar hela världsmysteriets glädje som sorg med Ert intensivt levande hjärta, Er kraft, Er klokhet. Låt mig dock få vara en av Era vänner, om ock den allra avlägsnaste och ringaste! **Säg mig, att jag får komma igen och Ni hjälper mig långt mer än Ni anar att utstå dessa alla sinnen hårdt påfrestande olyckstider!**

Så varmt tillgivet Eder Victoria Heikel

I kanten: Jag vet tyvärr inte vem "österbottniska" i Idun är. Om Hfors vänner och anhöriga äro också vi i djupaste okunnighet. Med svenska hjälpexpeditioner har många såväl fått som sändt underrättelser.
+++

Wasa 6 april 1918⁶

Kära högt värderade Fröken!

Min man skriver till Er och sänder Er koncept å sitt svar till Versöhnung. Men några ord måste även jag få säga Er. Edra varma ord gjorde mig åter så av hela mitt hjärta glad. Jag har alltid i Edra verk gripits av Er enastående förmåga att, trots att ni äger det mest oförvillade, verklighetsmättade syn på tingen, Ni alltid ser det goda, det evighetsbestämda inom mänskan. Ni tror så orubbligt att även genom tusenden irrfärder, misstag och försyndelser människorna begå mot varann och sig själva, världen det till trots går sin orubbligt stränga

⁴ Se nekrolog över honom "agronom Björkenheim" i *Wasabladet* tisdagen den 30 april 1918.

⁵ Carl Finnilä (1892-1918) författare till boken *Bortom polcirkeln* Helsingfors: Schildt 1918 /finns digitaliserad/Hans nekrolog i *Wasabladet* den 14 februari 1918 och han dödades några dagar tidigare.

⁶ L 41:59:2:67 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

ständigt evolverade bana hän mot fullkomning och fulländning. Så ser jag också i Edra ord till mig, Er hänförda tror på rättens, sanningens höga majestät och Ni eger hela min beundran därför.

Alla Edra verk har ju i många år varit min sjäsegendom.

Är det då underligt att när Ni nu personligt levande träder mig nära alla mitt hjärtas tankar ila hän till Eder. Därtill har det alltid varit min stora glädje att min man så helt kunnat beundra och uppskatta Er. Gemensamt studerade vi Eder först i Amerika, där vi tillbragte våra första

äktenskapliga år. Åh, vilka sensationer! **Vilka vederkvickande njutningsstunder, mitt i den förslavande, andefattiga trälmiljön!**

Sen dess, sen tolv år, är Ni vår gemensamma vän, vårt ideal av kvinnan, den högst fullkomnade, med **hjärna och hjärta i sällspord intim förening** utvecklade till högsta styrka i klart snille, **i manlig kraft, i allfamnande känsla**. Neka oss inte att fortfarande känna stort för Er!

Ni har varit, och är det nu mer än någonsin, en av de mest betydande faktorer, som hjälpt oss över svårigheter, gjort livets glädjeämnen rikare, vår kärlek starkare.

Även med mina barn har Ni hjälpt mig. Tala inte deras ögon därom? Jag kan inte neka mig nöjet att sända dem. Men har flytt in i mitt rum, förtvivlad, förintad, - på nytt gjort **Ni har gjort mig oändligt ödmjuk inför moderskapet. Otaligt många gånger har jag stannat till och tystnat mitt i några hårda ord till de små. Vad skulle Ellen Key nu säga om hon hörde mig? Och jag avbön inför Edra stränga ögon för min ohjälpliga impulsivitet, för min mycket oavvägda natur, som igen och igen hindrar mig att vara sådan jag vill vara.** Jag ville skriva till Er om våra dagars grymma plåga, det enda varför människor nu leva och lida - men mina tankar gingo för i dag sin egen bana.

I går kväll anlände igen, utom många stupade, 410 sårade. Tänk Er dessa lidanden, denna klagan, denna sorg! Knappt en familj finnes som ej direkt drabbats av otröstlig sorg eller bävande ängslan för sina kära. Hundraden bevis av heroiskt hjältemod och offervilja kunde jag berätta för Er. Min man arbetar i ingenjörs... **Jag är dagligen med om serveringen för militären förlagd i Sv/enska/ Lyceum. Där hör man folkets egen röst om vårt öde. Men jag har inte hört en enda som vill vara med och erövra Ryska Karelen.** De veta att göra vi den ansatsen ha vi med ens äventyrat rätten till vårt lands så blodigt vunna självständighet. Tillerkännes det oss på diplomatisk väg, nåväl. Nu suckar och trängtar man efter fred och rätt att inställa sitt liv så som ett fritt lands starka lagliga skydd möjliggör det. När skall den länge efterlängtade dagen randas?

I varma tankar Eder VictoriaHeikel

+++

Wasa den 6 april 1918⁷

Vördade Ellen Key!

Mitt innerligaste tack för Ert goda brev till min hustru och mig ävensom för artikeln "Die Versöhnung" vars besvarande berett mig både nöje och tillfredsställelse. Mitt bemötande sände jag i går till Prof. Broda i⁸ Bern å då jag hade äran att få åberopa Eder hoppas jag redaktionen godkänner mitt opus. En kopia bifogas detta brev. Saken skulle egentligen varit i behov av en utförligare klarläggning men jag tror dock att uppkomsten och naturen **av vårt frihetskrig ävensom Tysklands berättigade ingripande erhållit sin belysning i min korta men kanske dock för en tidskriftsartikel alltför långa uppsats.** Min hustru och jag äro båda **varma fredsvänner** och ha även åtnjutit våra arbetares – åtminstone de intellektuellt mera utvecklades – förtroende genom våra bemödanden att väcka intresset för andliga värden, men såsom förhållandena nu gestaltats föres de vitas kamp enligt vår mening för byggandet av mödosamt förvärvade utvecklingsminima mot införandet mot primitiva vegetativa minima. **Kampen – de vitas – synes vara betingad av livets natur i dess strävan mot höjden.** Samhällets bottensträvar visserligen även den att satisfiera vissa minima, men då detta ska ske på bekostnad av högre minima är **det ett attentat som begås mot det bästa vi ega inom vårt folk, ett nerdragande av vår kulturella nivå. Vi föra en kulturkamp.** Finland har ju ofta kallats Europas sociala experimentallaboratorium men det ser ut som om lyckosyntesen vartill vi eftersträvat totalt misslyckats och förvandlats i djupaste olyckssubstans. Men dock är jag för att begagna en mig näraliggande bild, böjd att tro att det är **östanvinden som hitfört en orenlighet i socialretorten**, en nedbyggande katalysator som rubbat atomernas jämvikt i molekylen och söndersprängt densamma. Vi äro emellertid nu en erfarenhet rikare och sedan vi – som vi hoppas – snart avlägsnat den oförutsett tillkomna sprängsatsen, påbörja vi lyckosyntesen med nya krafter och utvidgad kunskap om människoatomernas psykiska egenheter. Om ock efter många missgrepp skola vi dock slutligen åstadkomma – icke en labil explosiv molekyl – utan en stabil kropp motståndskraftig mot starkaste inre och yttre miljöinflytelser. Uppgiften är svår men den måste förverkligas. **Naturens stora förnuft skall visa oss vägen.** – I Ert brev frågar ni om

⁷ L 41:59:2:50 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

⁸ Ett nr av "Die Versöhnung. Organ der Zentrale für Friedensbestrebungen. Chefred. Prof. Dr R Broda. Zürich 13 okt 1917" i L 41b: 31 Ellen Key Samling, KB, Stockholm

min hustrus och min ålder verksamhet m m. Jag är 37 år, min hustru 34, vi har varit gifta – mycket lyckligt – redan över 12 år. Jag är statskemist; student flera år i Tyskland, vistats 4 år i Amerika; sedan 1910 äro vi bosatta här i Wasa. Victor Heikel⁹ är min nyligen avlidne fars – prosten i Wasa – kusin. Med tacksamhet och innerlig sympati Eder Gunnar Heikel.

+++

/Maskinskriven text:¹⁰/

Die Berechtigung des deutschen Eingreifens in Finland
Von Dr Gunnar Heikel, Wasa, Finland

Der Aufsatz Dr. Franz Lewalds: " Zur Frage des deutschen Einscheiterns gegenüber der Arbeiterregierung Finlands", der in der Schweizer Zeitung "Die Versöhnung" unterm 16. März 1918 erschienen ist, wird mir von Ellen Key zur Antwortung eingesandt, und ich ergreife um so lieber das Wort zur Erwidern, als gerade in der letzten Zeit vielfach in der pazifistischen und sozialistischen Presse des Westens Ausführungen über die politischen Verhältnissen Finlands erschienen sind, die den Tatsachen zuwiderlaufen.

Es sei mir zunächst eine Orientierung über die innerpolitischen Verhältnisse und deren Folgerungen gestattet.

An rein finnischer Bevölkerung zählt Finland ca 3 Millionen Seelen, zu denen in der Haupsache ca 400 000 schwedisch sprechende Finnen kommen. Aus diesen letzteren und aus den Bewohnern des flachen Landes, die sich mit ca 75 % an der Gesamtbevölkerung beteiligen, beziehen vornehmlich die bürgerlichen Parteien, welche alle im Grunde demokratisch orientiert sind, ihre Gefolgschaft. 8% der obengenannten Volksziffern bestehen aus industriellen Arbeitern.

Das November-Manifest 1903 und die am 20 Juli 1906 von Zar Nikolaus II. Sanktionierte Landtagsordnung schuf einem Wahl... , die jedem finnischen Staatsbürger, beiderlei Geschlechts, das Wahlrecht in sichergestellter Wahlfreiheit gab unter Beobachtung des Prinzips der direkten und proportionellen Wahlen.

Man sollte meinen, dass unter diesen Verhältnissen und bei dem demokratischen Grundcharakter des finnischen Volkes die Sozialdemokratie bei den nunmehr stattfindenden Wahlen nur eine Verhältnissmässig geringe Anzahl Mandate hatte in den Landtag bringen können.

⁹ Victor Heikel (1842-1927) gymnast och "den finska skolgymnastikens fader". 1907 hade han fått professors titel och promoverades till medicine hedersdoktor 1919. Victor Heikel var också en av grundarna av den svenskfinska kvinnoförbundet Unionen Kvinnoaksförbundet i Finland, år 1892 och aktiv där. Det är därför Ellen Key känner till honom. Se Märta Alfthans bok Sju Årtionden om Unionen.

¹⁰ L 41:59:2:56-60 (orig. se L 41:79:12: 23-27) Ellen Keys Samling, KB, Sthlm.

Indessen geschah das Unerwartete, und diese Partei sicherte sich in der Folge im Durchschnitt ca 40-42 % aller Plätze im Landtag. Aus welchen Grunde geschah das?

1. Die Sozialdemokratie organisierte sich sofort durch die Bildung sogenannter Wahlbündnisse, die bei den Wahlen als Fürsprecherinnen des Proletariat ihre Überlegenheit gegenüber den wenigerr organisierten bürgerlichen Parteien zeigten.
2. Nicht allein zu Anfang weniger organisiert, verloren die Bürgerlichen sehr bald das Interesse an den Wahlen überhaupt, als sie infolge der Unterdrückungs-Massnahmen Stolypins vergleiche dessen Programm in der russischen Duma am 18. Mai 1908 als sie infolge des Manifestes des Zaren vom 27. März 1908 über die Reichsgesetzgebung durche die russische Kammer, der wiederholten Auflösung des Landtags, der andauernden Verfassungsbrüche von Seiten der russischen Regierung, einsehen mussten, dass unter den obwaltenden Umständen der Landtag nur ein Scheinwesen sein konnte ohne Aussicht auf erspriessliche Arbeit.
3. Enthielt sich aus gleichen Gründen und Ursachen zu geringer politischer Agitation ein beträchtlicher Teil der Bevölkerung in erster Linie die des flachen Landes, überhaupt der Stimmabgabe.

Der im Juli 1916, in einer Zeit der rücksichtslosigsten Unterdrückung des finnischen Volkes, gewählte Landtag hatte zum ersten Male auch eine absolute sozialistische Mehrheit, wurde aber nachdem er nach der russischen Märzrevolution 1917 einberufen war, von Kerenski aufgelöst, nachdem er es gewagt hatte, die Selbstständigkeit Finlands zu proklamieren.

Neue Wahlen wurden ausgeschrieben, und jetzt, wo das politischen Denken der breiten Massen des Volkes infolge des Weltkriegs aufgerüttelt war, der Zerfall Russlands klar lag und die Arbeit des Landtags gesichert erscheinen musste, jetzt erschienen auch alle die zur Wahlurne, die früher zu Hause geblieben waren aus Gleichgültigkeit oder aus Hoffnungslosigkeit.

Die Bevölkerung des flachen Landes trat an, warf sein Gewicht in die Wagschale, und der Erfolg war der, **dass die bürgerlichen Parteien (Alt- und Jungfinnen, Agrarier und schwedische Volkspartei), über eine gute Mehrheit verfügten.**

Dieser Landtag vertrat *de facto* die Stimmung des finnischen Volkes und ging sofort an die Arbeit, weitgehende demokratische Reformen zur Vorlage zu bringen.

Indessen fiel in Russland Kerenskis Regierung unter der Oktoberrevolution und der russische Bolschewik schickte eiligst seine

Agents provocateurs nach Finland, die die bolschewistischen Ideen verbreiteten und naturgemäss bei den durch das Wahlergebnis bekränkten finnischen Sozialdemokraten ein williges Ohr fanden.

Bald aber begnügte man sich in Petersburg nicht mehr mit diesen *zahmen* Mitteln.

Waffen- und Munitionstransporte ohne Zahl führten die roten Bundesbrüder ihren finnischen Gesinnungsgenossen zu, organisierten in den Hauptstädten rote Garden, die dann durch andauernden Massentransporte von Soldaten, Matrosen und Petersburger roten Garden verstärkt wurden.

Russland aber versicherte feierlich die Zurückziehung der Truppen aus Finland.

Der rote Terror begann mit Misshandlungen und Erschiessen von Eisenbahnbeamten, die sich den Waffentransporten widersetzen, führte zu Verhaftungen von Magistratsbeamten, Abgeordneten und brandete dann in Plünderungen, Rauben, Sengen und Morden über das Land. **Die blühende Stadt Åbo fiel als erste den Horden zum Opfer.**

Generalstreik wurde verkündet, Fabriken und Eisenbahnen stillgelegt, die gesetzliche Ordnungsmacht gestürzt und von Rotgardisten übernommen.

Und das alles geschah, während der Landtag seine Arbeit fortsetzte und äusserst durchgreifende Reformen im sozialistischen Sinne durchführte, u.a. einer neuen Kommunalverfassung das Leben gab, den 8 stündigen Arbeitstag gesetzlich einführte und einer liberalen Senat einberief.

Die Verrohung griff aber auf der andern Seite under der blutrünstigen Propaganda der Rot-Russen immer weiter um sich. Plünderungen, Mord und Totschlag, fanden eine derartige Ausbreitung, dass den besonneneren Sozialisten das Gewissen schlug. Der grösste Teil der sozialistischen Landtagabgeordneten suchte und fand in dieser Zeit Verständigung und Aufnahme bei den Bürgerlichen, war selbst aber dem Treiben der Uebrigen gegenüber machtlos.

Die Lage spitzte sich immer mehr zu, so dass der Landtag, nachdem er sich als höchste Vollzugsmacht erklärt hatte, dem Senat freie Vollmacht zur Wiederherstellung der Ordnung erteilte. Hierin wurde letzterer kräftig durch die Bauernschaft unterstützt, die schnell eigene Schutzwehren schuf und diese zur Verfügung stellte.

Der Senat seinerseits sandte an die Petersburger Regierung die dringende Aufforderung, sofort, gemäss den Bestimmungen des deutsch-russischen Waffenstillstandsvertrages, die russischen Truppen aus Finland zurückzuziehen.

Darauf antwortete die russischen Machthaber, welche Finlands Selbstständigkeit anerkannt hatten, zu so und so vielen Malen das Selbstbestimmungsrecht der Völker in die Welt hinausgeschrien hatten, mit verstärkten Truppensendungen nach Finland.

Landtag und Senat wurden mit Hilfe russischer Truppen verjagt und ein Volkskommissariat in Helsingfors gebildet, welches in Wirklichkeit nichts weiter ist und auch nichts weiter sein kann, als das ausführende Organ der russischen Bolschewikführer in Petersburg.

Das was das Signal zum blutigsten und grausamsten Kampf, der Greuelthaten zeitigte, vor denen die Bilder der französischen Revolution verblassen müssen.

Gründe der Vernunft und des Verstandes wurden wandkend in der Zeit, wo der bolschewistische Krankheitserreger, verbreitet durch die Bayonette von russischen Soldaten, Matrosen und Roten Garden die Hirne die ganz links orientierten finnischen Sozialdemokraten umnebelte und sie Raub und Mord predigen liess. **Vernichtung der hoch entwickelten geistig kulturellen und materiell kulturellen Kräfte des Landes, sind die Leitmotive des Schlachtgesanges, unter denen die roten Horden heute in Südfinland Kirchen und Schulen einäschern, Priester und Lehrer kreuzigen, Fabriken vernichten, Handel und Gewerbe dem Untergang weihen.** Man hat es als Uebertreibung angesehen, aber es ist bittere grausame Wahrheit, dass die roten Garden Kirchen zu Vieh-Schlachthäusern machen, die Altäre als Latrinen gebrauchen und es gibt ein Zeugnis für die Verrohung, wenn in Zahlreichen Fällen die Gefangenen auf fürchterlichste Weise, die die Erfindungsbegabender mittelalterlichen Inquisitionshenker in den Schatten stellt, langsam zu Tode gemartert werden.

Es bedurfte indessen nicht erst dieser Greuelthaten, und es ist ein Zeichen für die politische Orientierung des finnischen Volkes in seiner Gesamtheit, dass sofort nach Verjagung des Landtags die freie Bauernschaft Finlands wie ein Mann aufstand, um die nach Wasa geflüchtete Regierung der bürgerlichen Parteien zu stützen. Innerhalb 3 Wochen war ganz Nord- und Mittelfinland und ein guter Teil Südfinlands besäubert.

Gestützt auf diese starke Gefolgschaft führt die Regierung in Wasa den Kampf mit dem Süden.

Es ist in erster **linie ein Freiheitskampf gegen den Erbfeind, den ständigen russischen Bedrücker**, ein Krieg, der zu unerhörter Begeisterung führte, als man heute in dem Russen nicht allein den Bedrücker sieht, sondern auch den direkten Urheber aller der blutige

Bürgerkämpfe, all der Greuelthaten und des Elends, welche die bolschewistische Pest einzig und allein in das Land getragen hat.

Trotz des starken Aufgebots an russischen Matrosen, Soldaten und russischen roten Garden stehen sich heute beide Kämpfenden an Zahl gleich stark gegenüber, aber der Vorteil liegt auf der roten Seite, da diese über uneingeschränkte Mengen von Waffen und Munition verfügt und ständig ihre Verluste an Kämpfern durch andauernden russischen Zuzug auffüllen kann.

Hält es da Herr Dr. Lewald immer noch für verwunderlich und das Ansehen einer Nation schwer schädigend, wenn sich die einzig rechtmässige Regierung in Wasa mit der Bitte um Hilfe an befreundete Mächte wendet?

Oder aber ist er als begeisterter Menschenfreund der Ansicht dass unser Volk langsam abbluten muss, um dann, vollkommen entkräftet, under die bluttriefende Knute, - nicht der finnischen Roten – aber der russischen Bolschewiken zu kommen?

Unbegreiflich muss es aus dem Munde eines Menschfreundes klingen, wenn er sagt, dass die sozialistische Regierung eine Untersuchung der Untaten angeordnet hat und die Hauptgefahr durch den im deutsch-russischen Friedensvertrag vorgesehenen Abzug der russischer Soldaten *von selbst* beseitigt wird.

Gerade um diesen Abzug der russischen Soldateske handelt es sich doch und um diesen möglichst schleunigst zu erwirken, hat sich die Wasa-Regierung nachdem die vergebens an die Tür des Schwedischen Brudervolkes geklopft hatte, an Deutschland gewandt. Die Finnischen (?) Sozialisten bilden nicht das Kampfbjekt dieser Regierung; denn sich mit jenen zu verständigen, fehlt es dieser nicht an Einsicht und Verständnis, nötigenfalls an Macht! Die breite Masse des Volkes steht hinter ihr wie ein Mann und wird nie und nimmer zugeben, dass die fantastischen Ideen über die Aufrichtung einer Arbeiterdiktatur auf den Trümmern der alten Ordnung verwirklicht werden.

Dass sich Finland an Deutschland anschloss, hat auch seine besonderen Gründe. **Deutsche geistige Kultur lebt und webt in Finland** seit Jahren in Schulen und Hochschulen und deutsche materielle Kultur steht im innigen Austausch mit der finnischen, und was ist natürlicher als der Anschluss an eine befreundete Macht, die uns den Rücken gegen künftige Angriffe von Russland stärkt damit das Finnenvolk in friedlicher Arbeit ein starkes Finland schaffen kann, politisch und wirtschaftlich, ohne Knechtung der Parteien, sondern in freier Entwicklung aller Klassen?

/slut med detta maskinskrivna manus på en artikel/

+++

/April 1918 – så är åtminstone det ena dokumentet daterat/ Vykort¹¹ som tydligt skickats i brev för det har ingen adress. Det har en stämpel med vad som verkar vara fotografens namn:

Valokuvaamo John Englund, Waasa, Hovioikeudenpuistokatu 10.

Kortets motiv är en pojke med huvudet ombundet av vitt bandage som stirrar tomt framför sig. Han ligger i en vit säng och vi ser bara halva sängen och sänggaveln av järn. Det verkar vara sjukhusmiljö.

Med handstil: Med varmaste tacksamma tankar hos Er, kära älskade Ellen Key! Se här ett stackars litet människobarn, ren märkt av döden, hjässan genomskjuten av den mördande kulan. Till vad gagn? Men är det inte som om han med glänsande ögon skådade salighetssyner dem intet levande öga sett. Upphöjd, oförskräckt, lugn och ro vilar över honom. Hans namn var Onni Kokko¹². Var folkhjältens Oskar Peltokangas¹³ adjutant. Minns ibland Edra hängivna barn Gunnar och Victoria Heikel.

+++

I anslutning till detta kort ligger en uppsats som skrivits med ytterst prydlig handstil av Ilmari Kianto, daterad till Wasa den 22 april 1918. Den har rubriken: "Den unga hjälten Onni Kokko."

Text: "Ack, mitt fäderneslands glada, unga son, vars oskadda kropp med genomskjutet huvud sanitären nyss visade mig på fältsjukhuset. Död, fallen också han? Det skulle således gå så! Du, 14-åriga vackra rymling från Helsingfors – jag fann dig i höga norden i Uleåborgs blodiga omnejd och förvånades över din sällsynt tidigt utvecklade manlighet. Jag minns ditt högtidliga yttrande, då männen diskuterade kriget: "Gossar, Finland blir aldrig fritt, om vi ej ränsa landet från rödryssarna." Vi vuxna log åt din högtidlighet. Jag minns även din skälmska hemlighetsfullhet angående din rymningsfärd från huvudstaden, men så mycket säkrare kunde du redogöra för dina äventyr tvärs genom Finland. Deltagande i striden om Uleåborg, sprang du med gevär mitt genom kulrägnet, förlorade geväret, lyckades slinka på flykten från din fångenskap och begärde ett nytt gevär, medan en kort sabel, som du med egna händer tagit från ryssarnas manège, hängde glimrande vid din sida. Var allt du redan färdats som den ädla jägarofficerens "adjutant", kom du slutligen till striden om Tammerfors, din chef föll och i detsamma – åh hårda öde – fick även du ett dödande sår. Du hade värkligen aldrig fruktat döden; med lysande ögon hade du försäkrat: vad gör det om man stupar blott man segrar. –

¹¹ L 41:59:2 (72 & 72a) Ellen Keys Samling KB Sthlm

¹² Onni Kokko (1904-1918) det finns mer skrivet om honom och om Peltokangas.

¹³ Oskar Peltokangas (1893-1918) Vasas hjälte?

Ack, att vi hade sådana gossar som du i tusendetal i vårt land. Men med blygsel minns jag alla de unga män, som mitt under krigets segertåg ännu oberörda av branden släntra längs städernas och byarnas gator och icke våga gå med då den heliga stunden kallar --- I sanning, Onni Kokko, vackra förbleknade lilla rymling, han var den späda David, som slungade stenen mot Goliats huvud och befriade sitt folk. – Du har slumrat in i den eviga sömnen, du älskliga lilla hädangångna; hur renande kännes ej för mig att efter tusende rödryssars kvarlevor se ditt jordiska stoft. Där finnes intet skrämmande – en stupad kerub är du, en engel i stridskämparnas örtagård. – Tack på fosterlandets vägnar! Gråt ej, Onni Kokkos moder, över din ädla son, gråt endast över att du kanhända ej fick se honom i hans unga livs stora fullkomning – gråt endast över att ej alla gossar i detta land äro som han.

Wasa den 22 april 1918 Ilmari Kianto¹⁴

+++

Wasa den 9 maj 1918¹⁵

Högtvärderad Ellen Key.

Mitt varma tack för Ert kära brev till min hustru och mig!

Vår frihetskamp är ju nu slutförd, men någon jubelstämning råder dock ej i landet. Reaktionen efter allt vad vi utstått är alltför kraftig för att utlösa större känslor av entusiasm. Såren efter kampen äro så djupa och bekymren för framtiden så tunga att konvalescenten ännu icke har kraft att glädja åt det återvunna livet. Och så rastlöst jäktande efter nya mål, nya segrar nya ideal är vårt nutida släkte att det redan uppnådda liksom Bismarck uttryckte sig "nichts ist". Under dessa oerhörda jäsningstider formligen lever människan av sensationer och då irriterat – enligt Fechners lag¹⁶ – måste växa i geometrisk serie för att den av densamma alstrade känslan skall oförslappad vidmakthållas, så synes det mig som om mänskligheten skall gå värmedöden till mötes, skall domna i apati, då engång världskampen, sedan den mänskliga elasticitetsgränsen överskridits, slutligen avstannat. - - Men nya generationer födas ju och med dem mottagliga sinnen, nya strävanden och nya ideal. Ja, måtte mänskligheten ur denna upprivande, litet upphöjande och mycket neddragande kamp om tillvaron och makten en gång nå ett jämviktsläge, som helst för en kortare period kunde betecknas med ordet "lycka". Huru önska icke de flesta att romantikens tidevarv åter

¹⁴ Ilmari Kianto (1874-1970) född Calamnius, nordfinsk författare, oerhört produktiv, skrev romaner, dikter, reseskildringar. 1918 deltog han på de vitas sida på olika fronter i Karelen.

¹⁵ L 41:59:2:51, Ellen Keys Samling, KB, Sthlm.

¹⁶ En psykofysisk lag om känslighet för stimulans.

kunde uppstå, så att vi under några årtionden finge rasta och vila ut oss i det kontemplativa själslivets lyckotillstånd och icke endast som en privilegierad klass utan såsom en till paradiset återvändande ångerköpt mänsklighet. – Men man ser då, såsom vi sett och erfarit här i Finland, vilken djurisk råhet vidlåder skapelsens krona, huru oändligt lång väg vi har att vandra på utvecklingens och människoblivandets törnebeströdda väg förrän den onda anden övervinnes av den heliga och vi äro värdiga att inträda i paradiset. Ja, då vill man förlora solidaritetskänslan med mänskligheten i dess helhet och t o m med det samhälle man tillhör och inom den egna familjen eller helst därtill inom en god vänkrets skapa sig den romantik själen trängtar efter. Men tusen trådar binda en vid den sociala trampkvarnen. Isoleringen störes av tusende missljud och så ryckes man med i den orofyllda kämpande beständigt nya former skapande mänsklighetens Sisyfosarbete.

Just nu då vårsolen, symbolen för det oberörda och lidelsefria, för rättvisan och kärleken väcker naturen till livs, då växt- och djurvärlden paradiskt omedveten av ont och gott njuter av tillvaron, då krigets åskor i vårt land tystnat, just nu vaknar reflexionen igen för ett ögonblick. Målet framskymtar genom medlen. Vad kämpar mänskligheten för, vad vilja vi alla, vilken längtan bor i vårt bröst, i de vitas såväl som i de rödas, i tyskens, fransmannens och engelsmannens? Jo, lycka. Kan kampen aldrig övergå i ett lyckobringande ömsesidigt uppskattat samarbete? Eller är olyckan en beståndsdel av livets eget väsen. Sannolikt. Onatur är natur. Död är liv. Det skapades ovilja. Skapelsens vilja. Tragiskt!

Det är våren och segern som frammanar dessa tankar. En kontrastverkan mellan den i naturen framskymtandes och segerns "heliga ande" och folkens helgelse omedvetet trängande "onda ande".

Från Schweiz har jag ej ännu hört om min uppsats blivit antagen. Jag är glad att Ni fann den koncentrerad och överensstämmande med Er egen syn på vår sak. Vilka vanföreställningar och lögner läser man ej dessa jesuitismens glanstider då ändamålet helgar alla medel! När skall den stora massans okritik och okunnighet upphöra att vara maktlystna ledares och statsmäns starkaste fäste? När skall Stats- och partimoralen höja sig till vetenskaplig objektivitet eller helst till genomsnittsindividens rättsuppfattning? När skall lögnen störtas från sin piedestal? - - Förarbetena för Finlands uppbyggande äro redan igång. Skarpa realpolitiker behövas nu. Man kan lätt konstruera upp ett idealsamhälle byggd på stark tro på det godas seger inom människan. Men nu måste vi räkna med att hålla belsebub i styr. Kanske måste åtgärder vidtagas som ännu för en kort sedan syntes reaktionära, men sanningen är en under en tid, en annan under en annan. Vi måste ha kraft och mod, att om så

fordras, mer eller mindre frångå våra gamla för alla förhållanden eller en riktig människovärdering avpassade sociala synpunkter: att ett vika av till venster, ett annat till höger; ja, vi måste anpassa oss för själva anpassningen. Regeringsreform, landtdagsreform, sociala reformer, ekonomi, uppfostran äro alla frågor som redan nu ivrigt bearbetas i tidningspressen. – Längre komma efterdyningar av kampen att uppröra folkhavet.--- Glada äro vi för de svenska frivilligas hjälp; dock varken kan eller vill jag se enbart altruism i denna hjälp ty striden har gällt Sverige; vi ha nu skapat ett fäste mellan Ryssland och Sverige och det skulle nog ha varit mer än naturligt om Sverige för tryggheten att ha denna mur uppförd, också officiellt deltagit i murningen. – Min hustru Victoria skriver även just nu ett brev och å hennes och mina egna vägnar tackar jag er för att ha fått lov och blivit uppmuntrad att tillskriva Eder och personligen värmas av Edra höga kulturtankar. Med tillgivenhet och högaktning
Gunnar Heikel.

+++

Wasa 9 maj 1918¹⁷

/detta brev börjar utan "tilltal"/

Då mina tankar för några korta andaktsstunder får samla sig i samtal med Er, goda Ellen Key och de söka en ingress som med ens skulle säga Er all min vördnad, all mitt hjärtas hängivenhet – då finner min penna intet som skulle ange det. Vad vårt språk är armt på nyanser – när man på hjärtesspråk vill tala till undantagsmänniskor! Så slätstruket profant att kalla Er som hela världens kvinnor, fruar och fröknar. Drottningen i andens rike! Det är Ni, för mig som för alla tänkande människor. Ellen Key är Ni. Ett kort klangfullt sägande namn för en härlig själ! Jag ämnar aldrig mer kalla Er något så banalt som fröken.

Ert kära brev till oss båda har så glatt oss. Det har varit oss så oersättligt värdefullt och tryggt att under dessa själsslitningens tider veta Er vara Vår förstående medkännande vän. Ni har, mer än Ni säkert vet, och därigenom ingivit oss kraft av Er kraft, mod av Ert mod. Nu börjar nydaningsarbetet på alla sociala områden. Måtte det blott ej bliva ett första iverns grunda skenverk, utan först och främst gripa djupt i människors själar, formande dem efter stabilare, högresyftande ideal än de nu med jorden grusade. Man vill totalt förtvivla då man sett all den slagg som vidlåder mänskosinnen, både arbetarens och borgarens. Och av krigets lidelser har rent otrolig egoism, hårdhet och känslolöshet haft sin näring. Varthän det skall leda vet ingen. Har ni Huvudstadsbladet? Därav

¹⁷ L 41:59:2:68,69 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

ser Ni all vår förbistring i reformförslag. Monarki eller republik? Med ens betecknas och rosas det monarkiska styrelsesättet som det ända universalmedlet för ett sådant söndringens rike som vårt. Gunnar och jag har långa diskussioner om dess för- och nackdelar. Det synes som hela den svenska pressen och gammalfinnarna vore eniga därom. Särskilt för svenskhetens bevarande vore det nog en vinning. Ty mer än någonsin förut vill man kringskära svenska folkets existens. Fennomanin har på nytt samlat sig till ofördragsam förtryckspolitik, sen svenskfolkets gemensamhetskänsla med Sverige fått så allvarsam knäck. Aldrig mera kan vi säga i vår övergivenhet och svaghet: Sverige stöder, Sverige vakar över vår rätt. Bittert övergivna och isolerade, utan framtidsmöjligheter stå vi svenskar. Sänder Er en liten artikel som tidigt i mars ingick i Sydsv. Dagbl. Kanske är den i Ert tycke väl aggressiv men min stämning var sådan då. Det var mig ofattligt att inte Finlands nöd var Sveriges, oberoende av alla partisynpunkter.

Förstår Ni då, kära Ellen Key, vad tröst det var när jag förnam att Ni, den klarsyntaste och klokaste av alla politiker var med oss. Det var som om Ni rent personligt kommit in till mig och lyft upp mitt modstulna huvud och ingivit mig ny tro på framtiden. Så evigt har Ni min välsignelse därför. – Naturligtvis kommer också allmänna och lika rösträtten att undergå skärselden. Som efter alla krig är alla reaktionära rörelser bestyrtsamma. Kvinnorna ha dock dessa nådens år – i stort sett - visat sig så ansvarsmedvetna, måttfulla och – ofarliga i sina landtdagsvärdigheter, att mannen nog i praktiken ej längre vill motsätta sig deras likställighetskrav. Underbart huru högern där hemma finna nya och nya förevändningar att hålla kvinnorna utanför samhällsansvaret i lagstiftningen. Nog borde svenska kvinnan fått sin rösträtt flera decennier tidigare än den finska. Ty jag kan inte tro annat än att allmänbildningen är grundligare, vakenheten större bland Sveriges kvinnor än här. I genomsnitt taget, ty visserligen har det politiska intresset de senaste åren främst bland den bildade klassens kvinnor varit större än i Sverige, men folkbildningen är dock, på grund av bristande skoltvång, gles befolkning, dåliga kommunikationer lägre än i Sverige.

Jag har så gott som alla år jag varit här under tiden av landtdagsvalen arbetat för upplysning och enighet i kvinnors led på landsbygden och här i staden, men inte har den uppgiften alltid gjort mig glad. Men nog har det ryckt upp kvinnan och vidgat hennes intressen och förbättringslust både för hennes egen lilla värld, hemmet, och det stora gemensamma samhällets. Jag hörde en klok man som av fronten mot samhällsomstörtarna ville provocera fram front mot kvinnorösträtten. Och omöjligt är det ju ej att det röda elementet i landtdagen ökats genom kv.

rösträtten. Ty i regeln är det ju så att de tillbakasatta och förfördelade samhällsklasserna använda alla medel för att förbättra sin ställning, medan de konservativa, de, med det gamla beprövade nöjda, äro politiskt tämligen indifferent.

Socialistiska partiets kvinnor gå alltid fulltaligt till urnorna, vilket alls inte är fallet med borgarkvinnan.

Hur fanatiskt uppgående och lidelsefull den socialistiska kvinnan kan vara utvisar de sorgligt stämplade aktivt deltagande amazonerna i de rödas led. I Tammerfors tillfångatogs 300 fullkomligt förvildade kvinnor. En jägarlöjtnant fick där strupen avskuren av ett kvinligt barberarbiträde. I Rühimäkki nedskjöto kvinnor hundratals vita fångar, dem de röda vakterna vägrat nedskjuta. Sådant utvisar på nytt kvinnans lidelsefulla känsloliv. Hon uppgår helt i kärlek som i hat. Därför röstar hon också merändels med den hon älskar.

Goda, avhållna Ellen Key, jag trodde Ni mindes att jag i min mans första brev skrev att jag var från Skåne. Eller uppriktigt sagt ansåg jag det lika godt om Ni glömt det. Kanske – trodde jag – misskänner Ni mig då objektivitet och omdömesförmåga i finska angelägenheter. Annars är jag djupt fästad vid mitt fosterland, min hembygd och mitt kära älskade hem i Hököpinge, som jag, tyvärr, alltför sällan får besöka. En varmt avhållen barndomsvän, ehuru senare år skildt våra vägar, var Signe Månsson, nu tandläkare i Lund. Sist jag träffade henne talade hon om sin bekantskap med Er. Jag beundrade henne och – avundades henne det. Men nog var hon värd det. –

Har Ni kommit i kontakt med Frkn Furuhjelm¹⁸? Mycket tungt har ju ödet drabbat henne. Två bröder mördade. Jag nämnde om Hjärdis Björkenheim¹⁹ som miste sin enda bror, Carl Finnilä. Sedan hon ända till det sista uppehållits i hoppet att hennes man skulle bli räddad till livet, kom slaget – mördad just innan de vitas segrande ankomst. Hon är totalt bruten, och hämtar sig nog aldrig, svag som hon alltid varit.

Kära Ellen Key, tack igen att jag fått skriva till Er! Vårt liv har blivit oss så mycket dyrbarare sedan Ni velat komma oss nära som människa och vän.

I varma tillgivna tankar är jag Eder VictoriaHeikel

¹⁸ Annie Furuhjelm (1859-1937) journalist, politiker, feminist. Delvis uppväxt i södra Sibirien, fadern var amiral i rysk tjänst. Sen i Helsingfors. 1901-27 redigerade hon Nutid. Från 1907 till sina sista år var hon ordförande i Svenska Kvinnoförbundet (som ju Victoria var aktiv inom). Även i lantdagen och riksdagen emellanåt, för Svenska Folkpartiet.

¹⁹ Hjärdis Björkenheim f Finnilä finns enstaka brev i Åbo Akademis brevsamling. Har inte kollat vidare.

Vad jag förstår Er sorg och saknad efter Er sällsynt vackra, präktiga bild! Har hans plats ersatts? ber mina små mig fråga.²⁰

I kanten: Jag sänder i dag Edra uppsatser för Finland till Frkn F.²¹ – Jag ville gärna behållit dem själv men då Ni bad mig – Väntar med intresse den artikel Ni ... utdrag av våra brev bekräfta.

+++

Brev från Ellen Key till Victoria och Gunnar Heikel:

Strand, Alvastra 24/5 1918

Kära människa Viktoria Heikel och hennes man Gunnar, som äro ett.

Livet är rikt på oväntade trådar, som leda ur labyrinter! Just som jag hade **skickat av mitt frågebrev till Er**, kom min kära hjälpreda, mitt allt i allo, som är från Skåne och heter Malin Blomsterberg och frågade: manne den fru Heikel som skriver de vackra breven, heter Viktoria? Jag svarade ja. Då har jag sett henne som förlovad, då hon umgicks i byggmästar Hanssons hem i Malmö, där hon var vän med Sigrid Anne, som barnen kallade sig och särskilt minnes jag när hon kom och tog avsked för att resa till Amerika. Hon var så söt och strålande lycklig åt sin framtid med sin trolovade.!

När nu Ert brev och barnens kort kom, sade Malin att hon undrade om ej flickan med vita rosetten liknade sin mor? Kära, tack, tack för Era härliga brev! Jag är så enig med Er i allt! Tyska artikeln var utmärkt koncentrerad hoppas den kommer in! **Jag har av den, av bitar ur bådas Era brev av andra brev, sammanställt med största varsamhet, utelämnande av ortnamn och alla andra namn o. s. v. sammanställt en artikel för att /.../ mina vänstervänner att en smula besinna sig, i sitt usla prat om att "ojärningarna äro lika hos de vita som de röda" o.s.v.** Jag sänder Er den sedan. Var ej orolig, jag har varit pedantiskt varsam (och fri) i brevens behandling (t. ex. ersatt G. H. tal om "minima"²², som kunde röja honom, med andra ord t.o.m! Var god sök upp och ge kortet /i kanten står: eller sänd per post/ åt en fru (fröken?) i Wasa, som tackat mig anonymt – men xxxxxxxxx någon sade mig namnet – för min insats.²³ Barnen Era äro så rara, se så orädda och klarögda ut. Det nya Finlands vår! All god makter /signe?/ dem! Er E. Key.

²⁰ Bör handla om den hund som Ellen Key mist och som hon uppenbarligen skickat ett kort på till makarna Heikel mitt under det krig då så många människor dog!UW

²¹ Furuhjelm, det är en stjärna vid hennes namn och detta hör nog dit fast VH glömt denna. UW

²² "Lagen om minimet tillämpad på det 'högre livet'" finns återpublicerad i Gunnar Heikel, *Litet om livet och dess betingelser*. Hfors 1919: 84-101

²³ Det är Agda Salin

På första sidan har sedan tillagts:

(Idag för ett år sedan miste jag i en farsot min älskade Bernardiner hund. Och tänker idag på honom och de svenska mödrar, som idag jorda sin i Finland fallna söner. Tack för Era sanna och vackra ord vid graven i Vasa!)

+ på kortet av Wilds grav /...../ blåsipporna ligga som blåa sjöar (ingen överdrift) det är en av naturens underbaraste skönhetssyner blåsippstiden på Omberg.

+++

Strand, Alvastra 6 juni 1918

Kära människor, tack för goda brev! Nu hoppas jag Ni ej finna mig ha begått några ogrannliga saker i min uppsats!? Jag har dels brukat Gunnar Heikels brev, dels hans uppsats, som Herr professor Brode²⁴ icke tagit in. (!! Så likt dem. Ljuga kunna de, dementera icke.) Som jag är oviss om censuren så ber jag Er lämna fr. Sahlin hennes ex. och sedan sända, per person post, om så behövs de andra ex! (De äro alla 3 ej de brevskrivande i uppsatsen men bära ha den) Eller i +band /korsband, billigare än vanligt brev för trycksaker/ om det går. /Borussia?/ ligger nu tung över Finland. Och det gör mig mycket ledsen. Man förstår ju men beklagar det. Hos oss radikaler borde man blygas för "vår" skuld i saken. Bed Agda Sahlin vänta litet på brev från mig; jag har med glädje fått alla hennes. Malin har skrivit ett brev. Hon är en skatt som ej kan vägas upp i guld! Och aldrig nöjd med sig trots allt hon gör. Kalla henne fröken Blomsterberg: så föreställer jag henne alltid, hon skall bli föreståndarinna på Strand efter min död. I vilohemmet som jag stiftat för arbetande kvinnor, som skola njuta Strand efter mig. **Mina tankar äro så i världskriget och i Finland att denna underbart härliga, vansinnigt blommande vår ej kunnat njutas helt. Även för torkans skuld. Sedan Februari Mars ingen nederbörd att tal om och nu absolut torka 2 månader.** Jag undrar ej på att himlen ej ids ge jordens vanvett sin välsignelse! Kära, kära människa, Tack för att jag fått Er! som Rosenius tyckt var bara bra och rättvist. Jag är lika bitter mot Sveriges "frisinnade" och folk just i denna saken!

Er tackar med hjärtlig sympati och hopp att råkas en gång (jag har 4 turisthotell på 10 och 20 minuters avstånd!) Eder Ellen Key

+++

²⁴ En prof Broda från Paris besökte Vasa och föreläste hösten 1912. *Wasabladet* 28/9 1912 annonserar hans föreläsning.

Tryckt brevhuvud: Gunnar Heikel, Doctor-Engineer, Director of the State Chemical Laboratory in Wasa, Generalagent for Russia and Finland of the Norwich Pharmacal Company, Norwich. NY. U. S. A. and The National Aniline- & Chemical Company, Newyork City, U.S.A.

Wasa (Finland) 27 juni 1918

Käraste Föräldrar!

Jungfrun (Hilma) och Ulla och Gunnel gingo just på markna' n. Sådan är här alltid 2 dagar efter midsommar. Ren i går kväll såg man överallt bondjäntor och -pojkar. Flickorna i prålande kläder och alltid i sjalett. De äro mycket efterblivna i klädedräkten – fast de kunna vara nog så rika. Bönderna ha det kolosalt bra dessa tider. – Så gick Gunnar på labben och jag är ensam hemma på ett par timmar. De skola naturligtvis mor och far få. Får se om vi skall tillåtas prata med varann på närmare håll än med brev. Inget pass ännu. Många svenskfödda Vasabor gå och vänta därpå. – Tack kära far och mor för brevet till oss båda. Det är ju bra roligt och mycket nödvändigt att ni kommit er till elektriskt ljus. Vad det skall bli bekvämt för er i vinter. Nu borde ni också få telefon, så ni kunde telefonera med Helmer och Einar varje dag. Då skulle ni inte känna er så ensamma. –

Ja, morsan nog var jag lite lång i syn för sprattet mor spela mig. Jag kände mig så bedragen. Gick här och gladde mig så innerligen över vilan och glädjen jag tänkte mor njöt i /.../ - och så gick mor på sitt vanliga sätt mellan hönshuset, kastrullerna och fars knorrande mage. Men det kan ju inte hjälpas och värre skulle det ju varit om mor förkylt sig på resan och i stället för bättre blivit sämre. Om mor nu bara kunde vila sig och ha det bra i sommar så mor med stärkta krafter kunde möta den långa dystra vintern. Vet mor så det har plågat mig att veta att ni så skulle behöva smör och inte kunna hjälpa er. Gunnar fick köpa från landet nu när han for med Inga och Armas²⁵ – 30 kilo. 16 Mk kilot så det hela kostar 480 Mk. Därav skall vi sälja bort de 10. Då jag har saltat ner 20 och får beting /det måste vara ransoneringen hon menar/ ett kilo varje lördag reda vi oss utmärkt långt ut mot jul. Jag skulle så förfärligt gärna velat ge mor de 5, men hur ska det gå för sig? Får jag i sommar fast den där kaptenen som slarva bort kaffepaketen så nog skall jag försöka igen. Mor får ett kilo kaffe genom skånskorna som resa hem i slutet av nästa vecka. Jag har haft dem här på två fina middagar, kaffe, te och givit 20 Mk på lista till deras resa så nog kunna de göra den tjänsten att ta med

²⁵ barnen placeras på landet på sommaren - hos andra. Som jag och min systrar. Utplacerades.

ett kilo kaffe. Einar är kanske så snäll och hämtar det en gång då han kommer till Trelleborg.

Nog är det då märkvärdigt att fast ni bor på landet så får ni inte en sådan naturprodukt som smör. Mätte nu Jeppsons gett! Jag skriver ju så vänliga brev till Gerda, så det kanske hjälper lite. – Vi har haft så regnig midsommar. Gunnar var ju på landet i söndags, men kom hem på kvällen. I går sovo vi ett par timmar, läste och slattra resten av dagen. Har det så ljuvlig godt i vårt vackra hem och vänner äro vi alltid. Jag har så härliga blommor framför mig. En gul ros som Einar gav mig och **en vacker hängväxt gav Vera mig**. Blommande syrener och pingstliljor har jag även fått.²⁶

Armas och Inga äro, tills vidare, överförtjusta på landet²⁷. Armas har stigit opp kl 5 på morgonen och sen hela dagen kört ut gödsel med pigorna. (Kvinnorna göra allt hårdt arbete här på landet.) Stått i lorten högt ovanför knäna och skinit som en sol. Ack, om han en sommar fått vara hos Martin och Amanda²⁸. Det skulle vara ett paradiset för honom. Inga har två lika stora flickor som hon där, så nog få de trevligt. Smörgås och mjölk få de huru mycket de vilja. Det är ju huvudsaken. Ty konstig mat ha de lite, så jag tror nog Inga tittar lite snett ibland, hon som inte ens kan svälja ett lite större havregryn. Efter ett par veckor reser jag och ser om dem. En eremit hade de besökt, som bodde i en bergshåla. Var lite konstig. Gjorde fina fioler och davidsharpor åt sig och andra. Hade ett fönster som var mindre än detta ark efter G-rs beskrivning. Ja, allt sånt skulle vi berätta om ifall vi kommer. Nog skulle vi hålla språklådan igång.

Jag har fått långt rart brev av Gunhild H. Gett mig sin pågs adress så jag skall i förtäckta ordalag uppmana honom att fly och komma hit. /Är han kanske svensk frivillig i Finland?/ Tycker han att det är för stort vågspel gör han det väl inte. Många har gjort det och lyckats. Misslyckas det är det ändå inte annat än de förs tillbaka igen, skjuts inte som Gunhild tror. Adjös me er nu igen. Skall nu sätta potatis på till frukost. Kl. är 11. Blir så sen frukost då vi ligger nästan till 9. Varmt hälsar eder Victoria. Sänder mor mina brev till Lippa nån gång? Gör det då jag inte hinner skriva.

I kanten: Tack för brevet! Hoppas vi får pass men mörkt ser det ut då vi anhöllo redan 1 maj. Många hjärtliga hälsningar till Svärfar och mor Gunnar.

+++

²⁶ Hon fyllde år 27 maj - kvar från dess?

²⁷ Armas är snart 12 år och Inga är 10 år. De två stora barnen har placerats på en bondgård; de två små tas hand om av Hilma (?) i Vasa och föräldrarna, också i Vasa, kan ta det lugnt?

²⁸ Amanda var kusin till Victoria, troligen av släkten Jacobsson i Trää. Martin var nog hennes bror.

Gunnar och Victoria kom iväg till Sverige i början av juli och var där cirka en månad.

14 juli ett Vykort från "Åreskutan fr Edsåsen" och med en präktig stämpel "ÅRESKUTANS TOPP. 1419 m. över havet. 13 jul. 1918". Det är adresserat till "Fröken Gunnel Heikel, Skolhemsg 5, Wasa, Finland och har ett svenskt frimärke. Det har en ankomststämpel med Wasa 19.VII.18. Skrivet " 14/7. Älskade Pappas Pia! Pappa och Ma tänka ofta på dig och Ulla och hoppas att ni har det riktigt roligt och inte alls ledsamt. Hilma lagar väl ibland kalasmat åt er. Ägg ska ni få ibland. Säg att Pappa sa så. Snart resa vi härifrån till Malmö och efter 3 veckor är vi hemma igen. I nästa sommar kommer vi hit hela familjen. Hälsa Hilma och Fredrika och säg åt Ulla att Pa och Ma nog komma snart. Ni fick väl karamellerna av Kronman och skorna. Pappnish (UW eller ngt sånt, ett smeknamn?)
+++

Ett vykort, sänt i kuvert, visar att de fått träffa Ellen Key under vad de kallar sina "Ombergsdagar"/:

/Vykortet föreställer VHs föräldrahem/:

Hököpinge 24de²⁹ / juli 1918//

Kära älskade Ellen Key! Ännu uppfyllda och betagna av hela tjusningen av Er personlighet vilja vi säga vårt varma, ödmjuka tack! för all godhet vi under våra minnesrika Ombergsdagar av Er mottagit. För livet äro vi Edra hängivna barn Victoria & Gunnar * /och här växlar handstilen från att ha varit Victorias till att bli Gunnars/ , vilken sistnämnde bestrykts i den beundran och aktning som blicken, stämman, lyssnandet – ja livet – förlänar det tryckta ordet. Tack! * Heikel från Vasa i Finland.
+++

Vasa 9 sept 1918

Kära lilla älskade Mor!

Jag skulle nu riktigt vilja krama om mor och önska mor allt gott för det nya året. Tänk att "gå på 70talet" och ändå vara så ungdomlig och glad som mor är. Det är blott högst få beskärt. Inte mig, tyvärr, jag har inte alls något lätt, glatt humör. Men man kan göra så lite från eller till sin medfödda natur så det är att ta med jämnmod, allt som det gestaltar sig här i världen. Så har mor framför alla andra lärt sig att bli tuktad under

²⁹ L 41:59:2:73 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

ödet. Måtte nu mors nya levnadsår bli fritt från för stora prövningar, helst rikt på glädje- och lyckodagar. Ack ja, skulle varma önskningskraft ha kraft, så nog skulle mor då bli välsignad. Blir det kaffekalas, eller smälter det ihop? Nu blir kaffeutdelningen slut här "tills vidare", så bra nu att ha sina små påsar i skåpen. Jag börjar det här söndag kväll. Lektor Cajanders kommer hit efter en stund på the. Hon skulle mor tycka om. Så glad och trevlig och anspråkslös. Teodor med fröken³⁰ bjöd jag också in, men han anser sig vara för fin för att komma in med så enkla människor. Sade sig vara trött. Han har i dagarna förtjänat 80,000 Mk på aktier som stigit så kolosalt. Vi ha dumt nog sålt bort vår innan denna /slöa?/ stegring så istället för att vinna 20000, blev det bara en 5, 6000 tusen. Och naturligtvis ha vi förargat oss väldeliga. Men Teodor han gruvar sig dock för varje mark som hans fröken ger ut. "Där gick igen 50 Mk till gardiner", sade han härom kvällen. Hon är en riktigt trevlig duktig människa, som det är roligt att ibland tala med.

Vi har nog fått ett par svar från Tyskland av fröknar till laboratoriet. Får se om de skola lyckas få pass. Vi ha bestämt oss för en, men tro ej hon får komma då Tyskland behöver alla sina kvinnor. Vi skulle be om ett rum hos landshövdingen och hoppas hon bleve mig till hjälp med barnen. Då lämnar jag förstås tankarna på Gerda. Är så väldigt bunden som det nu är, så jag är så trött ibland.

Vi voro ute på motorbåtsfärd i förmiddags.³¹ Det var skönt men ganska kallt. Snart är sommaren till ända. Jag har försökt göra allt för att få en gris och ett par får men har ej lyckats än. Tänk, fläsk kostar här 25 Mk kilot. Jag bjöd 17 Mk för hel gris. En enda gris betalade/s/ 3000 Mk för. Ja, inte talas här om annat än mat. Rika som fattiga beskärma sig. Mor borde nödvändigt försöka få lite fläsk till vintern. Huru är det med smöret nu? Har mor fått nedsaltat något? Och har ni fått elektriskt ljus sen? Mor lilla! Jag ger nu till födelsepresent att få grindarna målade. Kan inte Johan G. göra det nu med samma? Eller tycker han det är bättre till nästa vår? Det får gärna kosta 100 Kr. och jag sänder pengar så fort jag lyckas få kronor. De hålla dem inne, utom på bankerna där kursen alltid är högre än dagens pris. Tänker det är många koppar som Johan G. dricker hos mor, så han gör det nog så billigt han kan. Således avgjort. Fina grindar till vi kommer hem närmast, kom ihåg det! Vi har fått målat matrumsgolvet och måste nu några dagar äta i köket.

Teet har nat/urligtvis/ aldrig kommit fram sen? Sån kanalje! Vad skulle man kunna göra vid honom? Hämta honom genom polisen i

³⁰ Teodor Heikel har tagit sig en sambo men inte gift om sig? En s k hushållerska som går på släktmiddag och väljer gardiner. Intressant att det kunde göras så öppet. Han var dock guvernör/landshövding.

³¹ Har de manne köpt motorbåt själva?

Umeå? Fråga Einar. Det var te för en 100 Kronor och ett kvart kilo kaffe fick han för besväret samt 50 Mk i hjälp. – Efter ett par timmar far jag med cykel till Gamla Vasa för att plocka svamp. En postexp/editörs/ fru kommer med och kanske G-r också. Inga har utfärd dit också. – De där bölderna äro nu på retur, men Gunnel får visst ännu en stor, mitt i rektum. Det har varit en plågsam sjuka, både för oss som plåstrat om dem, kramat ut dem, och barnen stackare som sluppit ryggen till. Himlaskrik. - -

När jag nu kom ut i köket, låg mors kära kära brev där. Tack så innerligt för det och för Klaras och Lippas. Mycket nyheter. Roligt att mor fick lite mat men inte var det så fasligt för att vara av så rik syster. Men skönt att de försonat sig. Nästa vår skriver jag att Amanda kommer hit. Det vore nog roligt för henne och bra hjälp för mig. Läste för Inga det mormor menade om henne och hon såg mycket lång och skamsen ut i synen.

I kanten: Tänk om Einar sände ett brev till polismyndigheterna i Umeå och förhörde sig efter Boktryckerifaktorn J. Hedlund, Umeå. Han kanske ändå kunde svara vart han har de 4 teförsändelserna till Einar, Helmer, Dr. Lindskog och Frkn Malin Blomsterberg.³² Den 8. Aug. for han härifrån, direkt till Umeå påstod han.

Annan kant: Nog skall hon nog få lära sig kamma sig. Samt allt mor skrev! Ack, om mor blott en gång fick komma hit och se huru vi ha det, så skulle mor alltid kunna följa oss i tankarna. Hälsa nu alla kära vänner. Hoppas de ej glömma mors födelsedag. Så kysser jag varmt och tacksam för all kärlek mor alltid så uppoffrande och ömt givit sin dotter Victoria.

I kanten med barnslig stil: Käraste mormor gratuleras hjärtligt. Jag skall nog försöka hjälpa mamma. Inga.

I annan kant: Kära svärmor gratuleras hjärtligen på födelsedagen. Låt nu måla grindarna. I dag köper jag aktier för 80 000 Mk. Hoppas det blir vinst, så vi snart igen kunna komma till kära föräldrar i Sverige. Svärfar hälsas, tillgivne Gunnar.

+++

/Följande brev är daterat i slutet, inte i början/
Vasa den 30 sept 1918

Kära Älskade Ellen Key³³, vet Ni om huru stort kärleksfullt rum Ni eger inom vår, G-rs och min gemensamma värld. Igen och igen minns vi med glädje och tacksamhet Ert goda hjärtevinnande väsen, som – det känna vi

³² Ellen Keys allt-i-allo.

³³ L 41:59:2:70, 71 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

– omfattade även oss med välvilja och sympati, varefter vi så varmt längtat, och som vi hoppas att vi alltjämt må kunna åt oss bevara och förstora.

Nej, aldrig, aldrig, vilja vi tappa bort varann; om därpå av mig beror! (G-r svare för sig själv!) Jag hör till de där gamla trofasta själarna, som från vaggan till graven är mina idealer – som min kärlek – trogen och gärna gäve mitt liv för dem, om så begärdes. Men, än hellre lever jag för dem, och så förflyter nu mitt liv, under ständig, ofta nog mödosam vård och omsorg för mitt hus, småttingarna och maken min. Mycket längre når jag inte dessa tider, huru gärna jag än ville. **De olidligt abnorma förhållandena har så komplicerat och försvårat de rent materiella levnadsvillkoren att man för sina käras skull, nödgas ge en avsevärd del av sin tid och sina tankar till prosaiska, ofta illojala matanskaffningar, dem ens bättre människa under bättre förhållanden starkt skulle reagerat mot.** Livet är icke skönt längre. Hade man ej sin egen inre skönare värld – i älskat hems trevna lugn och ro, bleve man en ohjälplig, bitter livsförnekare. –

Huru är jag icke glad över att Ni eger Er trogna Malin, som sörjer för att Ni åtminstone/ förskonas den sidan av livets mångahanda. Jag ville jag finge vara hos Er en endaste kväll, kära Ellen Key, där Ni läser högt för den avundsvärda Malin. Få igen känna Er varma förtroliga handtryckning, möta Er goda talande blick! Ack, varför skall livet alltid vara så njuggt med skönhet och godhet, så rikt på det som är hårt och fult och tomt och armt? Och ändå älskar och trängtar vi alla efter en himmelens drömda härlighet. –

Jag har på mina få ensamma stunder läst på nytt Edra "Tankebilder"³⁴ och av dem fått mycken tröst och styrka. Ofta ville min själ fråga Er, eller be Er förtydliga ett och annat jag ej står klar med, men så nära och så länge får jag nog aldrig vara med Er att jag så finge byta tankar med Er. – Även med Amiel³⁵ har jag med nöje stiftat bekantskap. Mycket går mig dock tyvärr förbi, då jag känner så lite av den litteratur han så djupsinnigt åberopar. Tillsammans ha vi på aftnarna – begeistrade

³⁴ Ellen Key, *Tankebilder*. Vol 1 *Kvinnorna – Lifsbehov – Individualitet*. Vol 2 *Patriotism – Själens evolution*. Stockholm: Bonniers /första upplagan 1898?/ andra genomsedda upplagan 1901. Om denna skriver Ronny Ambjörnsson 2012: 516ff att det är en förklarande bok efter de anfall som hon fått motta efter Missbrukad kvinnokraft 1896. Hon hävdar att hon inte är en eftersägare till Nietzsche utan länge varit individualist på egna villkor, även om hon tagit intryck av honom. I boken finns "en ny ton och en ny övertygelse" i det närmaste "en ny religion", som kan kallas "monism". Mänskan kan själv forma sin egen personlighet så att den blir bättre, hon ska bli intelligentare, känsligare och uppskatta skönhet och sundhet. Ambjörnsson finner dock en mot ...

³⁵ Henri Frédéric Amiel, *En drömmares dagbok*. Urval och översättning av Klara Johansson. Förord av Ellen Key. Stockholm: Wahlström & Widstrand 1900. UW: som motto i B Mannerheims *Med Lydia* ... 1989, står " ' Den enda reskost, som är tjänlig genom livet är en stor plikt och några allvarliga kärleksband.' (Ur Amiels 'En drömmares dagbok' som Klara Johansson översatt 1900 och gett till Lydia med inskriften 'Till Dig från översättaren'.)"

och betagna – läst den av Er så varmt anmälda Krigets Biologi av Nicolai.³⁶ Stor skada att den når så få läsare, än färre själar.-

Min man fick i går helt oväntat förfrågan av en förläggare om han på nytt ville utgiva sin bok: Litet om livet etc. Med stor iver och intresse har han ren tagit itu med en del förändringar och utvidgningar därav och för några veckor framåt har han en välkommen hjälp att hålla alla det krassa nuets enerverande tankar bannlysta. Jag skall ha det varmt och tyst och godt för honom, och inte en endaste gång skall jag klaga för honom huru hisnande mycket allting kostar – tror jag.

Ack, det var ett förfluet stort löfte! Men nu hjälper Ni mig, goda, starka Ellen Key, att hålla det och överkomma sådan småaktighet, som rakt ingenting batar till. **Kälkborgerlig vill jag minst av allt vara.**

-

Efter några veckor få vi i vårt hem en bildad ung tyska, dels som assistent i Kem. Lab. (ett par tim.), dels som sällskap och hjälp för mig och barnen. Är hon en normal genomsnittstyska väntar jag mig stor hjälp för de små. Dessa sist mån/ader/ ha av mig krävt mycken omvårdnad och mycken tålmod. Nu äro barnen lyckligtvis så godt som friska åter.

Duktigt har landsmans/rackarn?/ förargat mig. Att t.o.m. icke frambefordra brev. Det är då för gement. Tyvärr icke ända **dåliga erfarenheten vi ha av medlemmar av Sv. Brigaden. Just idag står det i tidningen om ännu en som orätt denna gång förfarit med växlar.** Även oss har han besökt. **Under militärrocken döljer sig ofta mycken sedefördärv. Och krigaryrket är minst av allt ägnat att bortarbete medfödda moraliska defekter, utan brutaliserar och förråar.** Säkert skall detta samhällsskadliga inflytande i oanad omfattning göra sig gällande när all denna militärmassa hemförlovas. **Det uppfostrade legaliserade vildjuret skall nog också i hemmet visa sin rovdjurständer.**

Allt godt till Er, käraste Ellen Key! I varmaste hängivna tankar Er
VictoriaH-I

+++

³⁶ G. F. Nicolai, *Krigets biologi. En naturforskarens betraktelse* (ty Die Biologie des Krieges). Översättning av Algot Ruhe. Förord i den svenska upplagan av Ellen Key, Strand, Alvastra, juni 1918.. Stockholm: Tiden 1918 2dra uppl. Redan samma år kom en 3dj uppl. Boken är skriven av en läkare (Med. D:r, professor i fysiologi vid universitetet i Berlin) . Han hade ämnat göra en föreläsningsserie om bokens tema men blev inkallad som läkare och placerad långt från Berlin, på fästningen Graudenz. Han skrev boken under sin militärtjänst och smugglade ut manus till Schweiz där det trycktes under kriget. Han kallar själv boken för en "fredsbok" (s 16) som var färdigskriven redan sommaren 1915. Förordet av Orell Füssli bl a "Författaren ser i kriget ett för länge sedan tillryggalagt skede i människosläktets utveckling, lika övervunnet som människoätande och slaveri. Om i trots härav den nu rasande katastrofen kunde bli verklighet, står detta närmast i samband med fortvaron av en hel rad uråldriga inrättningar och förnimmelser, som vårdas och vidmakthållas med målmedveten seghet av intresserade kretsar." (s XIII)

Vasa 8 Dec 1918

Käraste min syster och hederssvåger³⁷! Allerhjärtligaste lyckönskningar till Er lille gosses födelse. Vi glädja oss med er över er välförstådda lycka och hoppas innerligt att han må bli en duktig karl och göra er glädje och heder. Du, Lippahjärta vad jag känner med dig fröjden att efter de långa månadernas otymplighet och alla genomgångna plågor äntligen få hålla ett sånt där litet rödt mjukt silkeslent byte i sina armar. **Nu är du riktigt en mogen, genomfärdig kvinna och bör kunna känna och lida med allt mänskligt. Så har jag åtm/instone/ förnummit det; att jag fått ögonen mera vakna för medmänniskors fröjder och sorger, när jag givit liv och iklädt mig ansvar för nya människoliv som skall överta vår plats när vår tid är ute. En länk blott i livskedjan framåt mot evigheten. –**

Då blir man ödmjuk i all sin stolta lycka och känner åtm/instone/ lust att lite offra av den mänskliga självskheten och självändamålsförgudningen. –

På vår kära mor tänkte jag varmare än aldrig förr under den tiden. Det var så mycket av hennes liv jag aldrig egnat en tanke som då tog form för mig. Stackars hon, hon gavs inte så ofta den självvalda rätten att i efterlängtat jubel föda sina barn. Tänk bara den livsplågan, bredvid allt annat.! – Vad du är lycklig mot henne. Tänk på henne och skriv ofta. Försumma dem inte för ditt eget myckna. Hon väntar och längtar alltid efter dig. Käraste syster, kom ihåg det! –

Kommer ni verkligen hem nästa sommar? Då måste ni komma till oss också! Jag vågar ej tänka på att vi också nästa sommar skulle få komma hem fastän jag alltid längtar så. - - Nog skulle det ju även gå att vara här en sommar, ljusa härliga sommarmånader, men mor finns inte här. Och jag är inte samma frimodiga, levnadslustiga Tora som tog livet jublande glatt vart jag än förr i tiden kom. Jag är rädd jag skall ha ändrat mig mycket i ditt tycke när vi åter råkas. Bra ha vi det annars. Lida ingen brist, ty för pängar ha vi kunnat få så godt som allt vad vi önskat. Men nog är här skriande nöd i landet, t.o.m. mycket bildat folk svälter. Jag vet familjer med flere små barn som ej på månader haft smör i huset. Brödet är nästan oätbart, /rådigt?/ frostsakat havremjöl sista veckans ranson. När jag delat av mitt smör (till 30 Mk kilot) till stackars människor som varit sjuka av undernäring ha de nästan gråtit. –

Ni sitter vid överfyllda visthusbodas, då blir man också ofta hård för grannens lidanden. Vad mänskligheten plågas i detta nu, och till

³⁷ Till Filippa och Rudolf Bothén; Filippa syster till Victoria.

vad nytta? Skall av lidandena framgå en ny mänsklighet, som går till mötes en ljusare, lättare framtid än denna?- -

Träffar du nånsin Elna Haley? Huru förflyter deras äktenskapliga liv? - Vivi har plats på länsstyrelsen och samtidigt övertagit Gunnars engelska lektioner. Har 500 Mk i mån. och reder sig bra. Har sin mamma³⁸ och en husfröken hos sig. Hon hälsade dig. Vi voro däruppe idag. - Har Torsten fått mitt brev männe? Hälsa honom!³⁹ Dela varmt och tillgivet hälsas ni båda av eder syster. Skriv nu snart. Kanske har du gjort det dessa veckor till sängs. Victoria.

Under: Varmaste lyckönskningar till äktenskapets stora fulla lycka. Välkommen till vår krets. Du är varmt i våra tankar. Hälsa och gratulera även din man från tillgivne svågern Gunnar. I kanten: Varför går du efter det franska bruket och antager helt din mans namn? För det den franska kvinnan har lusten eller koketteriet till att utplåna sin egen individualitet, ända till namnet, tycker jag ej det vore nödvändigt att du ens till skenet behövde följa ett dylikt löjligt och antikverat bruk. I Amerika var det samma sed vilket dock jag fullständigt åsidosatte.⁴⁰

+++

/Vykort. Med svenskt frimärke på 20 öre och så har det betalats lösen på ytterligare 20(?) öre för det. Det är dock poststämplat i Wasa 9 XII 18/

Adresserat till

Skriftställarinnan Fröken Ellen Key, Strand, Alvastra, Sverige

Vasa 7 dec 1918

Vördsamma gratulationer till den ädla kulturkämpen vår älskade vän Ellen Key! Må Eder eldsjäl länge än få lysa och värma vår mörka och kalla värld. Edra innerligt tillgivna Victoria och Gunnar Heikel.

+++

/Ett odaterat vykort föreställer ett litet barn i linne sittande på en månskära, blickande ner på stjärnor och en vattenyta /kan vara handmålat?/ och kanske jorden. Det verkar vara skickat till julen eller kanske till nyåret:/

³⁸ Anna Heikel har tydligen flyttat tillbaka till Vasa och bodde med sin dotter. Joel Heikel hade dött den 17 febr 1918.

³⁹ Har alltså denne bror tagit sig till Paris eller ska hon hälsa i brev?

⁴⁰ UW antar att hon här menar att man kallade sig Madame Rudolf Bothén som gift i Frankrike. I Sverige kallade man sig sin mans efternamn oftast men behöll sitt eget förnamn.

Vår älskade Ellen Key!⁴¹ Se här en sinnebild av Er självs död, ovan stridsvimlet, med Ert oförvillade, storvuxna barnahjärta begråter planetens självförbrännelse i hämndens och hatets lågor. – Måtte Ni och vi alla få fira den mörka men dock så efterlängtade midvinterfesten i förvisning om ljusnande dagar i naturen som i människors och nationers kvalfyllda hjärtan önskar och hoppas Victoria och Gunnar Heikel.

+++

Vasa 29 dec 1918

Käraste Föräldrar!

Gott Nytt År! Gott humör, god hälsa, så går nog allting annat. Måtte vi träffas 1919. Det är min allra största önskan. Eller kommer någon av syskonen hit, så kommer jag hem först fram på hösten. En sommar här bör väl också gå. Fast nog är här trist. Så litet vänner, så ringa hjärtlighet, så mycken ensamhet. Gunnar sökte en chefsplats i New York för ett år, men fick den ej. Han borde få något annat. Är så missnöjd med labben, som nog ger arbete, men så lite inkomster. Nu har han igen gått i bolag med tre andra, apotekare Roos och Brander samt en tysk affärsman, för att importera medieinalier /??kan inte läsa men det bör vara ett längre ord för mediciner, kanske medikamenter?//. Få se om det skall löna sig. G-r skall sköta importen från Amerika, men de tycks inte där kunna konkurrera med engelska pris. Men varen aldrig oroliga för våra affärer! Försiktig är G.r nog och jag håller alltid tillbaks då han vill ta i för stor skala. – Nog vore det ju roligt om man bleve så rik att man kunde göra vad man ville. Resa och se sig om i världen och ha det gott. - -

Huru har er jul varit. Jag hoppas någorlunda god. - - - Här har just suttit en postexpeditörsfru en tim/mes/ tid och pratat. Egentligen gjorde hon inte annat än skällde på sin man hela tiden. En stor stackare och slöflock också. Nåja onödigt att lägga fram andras, alldeles obekantas, bekymmer för er. – Väl man själv har det bättre. – Bredvid mig ligger en hel del julkort och brev som vi fått. En liten religiös bok från Alma Bauer⁴². Brev från Alma A. Hälsa henne om mor ser henne. Från Ragnar och Torsten brev. Torsten med sin politik däri han tror sig sitta inne med ofelbara sanningen, och därför anser sig ha rätt att klandra allt och alla som inte tänker som han. Han säger Filippa ännu – den 8 dec. ; ej var riktigt bra. Men det var ju inte mer än 10 dar efter lille "Klas Axels" födelse så hoppas hon är bra nu. Har ni hört av henne? –

⁴¹ L 41:59:2:74 Ellen Keys Samling, KB, Sthlm

⁴² Alma Bauer ? UW hittar bara en artikel hon skrev 1908 "Bref från Rimforsa" vilket var en liten ort i Östergötland. Kanske är det inte en författare utan en Alma Bauer som bor i Wasa?

Kan ni tänka att på hela julen har vi inte sett till landshövdingens. Sonen har varit hemma. Och främmande ha de haft, en mycket klok kvinnosakskvinna från Hfors var där 3-4 dar och jag hade ren sagt Teodor huru gärna jag skulle vilja bli bekant med henne. Ej ett ord till mig. Sen träffade jag henne hos Vivi. Frkn Blomgren kände henne och bjöd henne dit på kaffe tillsammans med G-r och mig. Vivi gav så präktiga julklappar. Förklän till barnen samt även andra saker. Dyrbar bok till G-r. 4 mtr breda knypplade spetsar till mig. Vera⁴³ ger alltid en massa skräp som kostar mycket pengar men snart äro förstörda. Armas fick dock en utmärkt fin boyscoutkniv. Inga en vacker brosch. G-l ett halsband. Jag fick noter och böcker. Av G-r fick jag 500 Mk till någon extra önskan: sådana har jag i hundratalet men så länge allt är så dyrt och dåligt går man i gamla slarvor. När Lippa kommer hem hoppas jag att hon vill ta med sig något fiffigt.

Ni har på er bankbok 954 Mk. Så fort kursen blir bättre sänder jag ett par hundra åtm/minstone/. Eller vill ni att jag skall sända ändå. Skriv i så fall. Vad fick mor för vackra saker? Jag tänker har brev snart från mor. Det är länge sen nu. Armas fick sina torkade äpplen, ostulna, och de fingo dela dem med varann. Tack, kära lilla mor! Har mor fått det halva kilot smör genom tysken. –

Armas och Inga gå i dansskola i år också och i dag har jag sömmerska som syr en ny klädning av ett vackert vinrött tyg jag fick genom Anna till Inga, då de ha avslutningsbal. Vivi har varit här en stund och drack kaffe med oss. Hon är nöjd med sin plats. Har 400 Mk i lön. Men väldigt mkt att göra. Imorgon nyårsafton komma de hit på kvällsvard. Vi har bra med mat. Fin skinka, fisk och gröt. – T.o.m. vetebröd som smakade så svenskt och minde om det kära hemmet. Ack, så varma mina tankar gå till er ofta. På nätterna drömmer jag om er. Alltid som friska och yngre och jag själv som en ung självisk tösasnrta som nya ansvar och plikter har. Ni tänker nog också på mig och mitt, det känner jag och är glad för. Varmt hälsade nu. Jag har huvudvärk och är på dåligt humör men det går nog om. Man kan inte alltid vara vid det bästa. Allt gott till er båda, kära! Eder Va

⁴³ Vera Hjelt (En Hj. Hjelt var folkskoleinspektör i Vasa och ordförande i bibliotekets direktion. Var han släkt med Vera?)